

Servet-i Fünûn Yazıları I

ESTETİK

(Hikmet-i Bedayi)

Hüseyin Cahit Yalçın

Hazırlayan

İsmail Alper Kumsar

YAYIN NU: 1612
KÜLTÜR SERİSİ: 917

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-605-155-379-5

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötügen

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ.SAN.VE.TİC.A.Ş
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk.
Güven İş Merkezi Nu:6/13, Bağcılar-İstanbul
Sertifika Numarası: 20699 Tel: (0212) 446 05 99

İstanbul - 2021

Kitabın bütün yayın hakları Ötügen Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Hüseyin Cahit Yalçın: 1875 yılında Balıkesir’de doğan Hüseyin Cahit, ilk ve orta öğrenimini Serez’de tamamlayıp 1893-1896 yılları arasında Mekteb-i Mülkiye’de okumuş, mezuniyetini takiben Maarif Nezareti’nde beş yıl çeşitli kalemlerde çalıştıktan sonra, 1901 – 1908 yılları arasında Vefa ve Mercan idadilerinde, öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. 1891’de Ahmed Mithat Efendi’nin tesiriyle *Nâdide* adlı cinayet romanını yazan, *Servet-i Fünûn* dergisinde 1897’den itibaren hikâye, roman ve tenkitleri yayınlanan Cahit, II. Meşrutiyet’le birlikte İttihat ve Terakki’nin saflarında siyasi mücadeleye atılmıştır. İttihat ve Terakki’nin merkez-i umumi üyesi ve geleceğin büyük sözlükçüsü Hüseyin Kâzım Kadri’nin ve Tevfik Fikret’in davetiyle *Tanin* gazetesini çıkarmaya başlamış; Fikret’in birkaç ay sonra, Hüseyin Kâzım Kadri’nin de Serez mutasarrıflığına tayini dolayısıyla Şubat 1909’da ayrıldığı gazetenin imtiyazı kendisine kalmış ve uzun yazı hayatı boyunca adıyla birlikte anılacak olan bu gazeteyle Türk matbuatında silinmez bir iz bırakmıştır.

Tanin gazetesi, ilk devresinde (1 Ağustos 1908 – 31 Ekim 1918) 3550 sayı neşredilmiş, bu evrede 1914’e kadar Hüseyin Cahit’in yönetiminde kalmıştır. Tabii bu yayın faaliyeti, bazı kesintilere de uğramıştır: 31 Mart Vak’ası’nda *Tanin*’in matbaası dağıtılmış ve Hüseyin Cahit, isyancıların Lazkiye mebusu Mehmed Aslan’ı o zannederek öldürmeleri üzerine Selanik’e kaçmak zorunda kalmıştır. Hareket Ordusu’nun şehre girişinden sonra geri dönebilen Hüseyin Cahit, sonraki yıllarda da İttihatçı karşıtı hükümetlerce kovuşturulmuş, gazetesi kapatılmış ve Kasım 1912’de bu defa Viyana’ya kaçmak zorunda kalarak, ancak Babıali Baskını sonrasında geri dönebilmiştir. İlginçtir ki bu defa da İttihat ve Terakki’nin bazı icraatlarını eleştirmekten geri kalmayan Hüseyin Cahit, 1914 Ocak’ında gazeteyi İttihat ve Terakki Fırkası’na devretmek zorunda bırakılmıştır. I. Dünya Savaşı’nın sonunda İstanbul’un işgali üzerine 1919 Haziran’ında Malta’ya sürülen Hüseyin Cahit, 1921 Nisan’ında kurtulup İstanbul’a döndükten sonra *Tanin*’i tekrar çıkartmaya başlamış, 14 Ekim 1922 – 16 Nisan 1925 arasında 903 sayı olarak neşredilen bu ikinci devrenin ilk 38 sayısı *Tanin* adına izin alınmadığı için *Renin* adıyla çıkmıştır. Gazetenin İttihatçıların görüşlerinin temsil organı olması, Mustafa Kemal Paşa’ya muhalefeti ve Hilafet konusundaki farklı kanaatleri dolayısıyla Cahit İstiklal Mahkemesi’nde yargılanıp

beraat etmiş, Şeyh Said isyanı sonrasında çıkan Takrir-i Sükûn Kanunu eliyle tekrar aynı mahkemeye çıkarılmıştır. Gazetenin yeni kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı desteklemesi de rahatsızlık yaratmış, en sonunda Hüseyin Cahit, bir haber dolayısıyla vatana ihanet suçundan Mayıs 1925'te Çorum'a sürgün edilmiştir. Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikle bir yıl sonra cezasını tamamlamış sayılan Cahit, Atatürk'ün ölümüne kadar siyaset yapamamış ve hiçbir memuriyete alınmamıştır.

Bu yıllarda *Fikir Hareketleri* (1933 – 1940) dergisini çıkaran Cahit, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde siyasete dönebilmiş, 1939 – 1954 yılları arasında CHP'nin Çankırı, İstanbul ve Kars milletvekilliklerinde bulunmuştur. *Tanin* gazetesinin üçüncü devresi de 30 Ağustos 1943 – 14 Kasım 1947 tarihleri arasında 1512 sayı sürmüştür. Bu devrede *Tanin*, gerek Alman taraftarlığının gerek Sovyet taraftarlığının karşısında olmuş, her iki akıma karşı bir neşriyat sürdürmüştür. Hüseyin Cahit'in 3 Aralık 1945'te, komünizm propagandasıyla itham ettiği *Tan* gazetesine karşı, "Kalkın Ey Ehl-i Vatan, Bir Vatan Cephesine Lüzum Vardır" başlıklı yazısını neşretmesi ve bu yazıda "Bu memleket, asırlardan beri şimalden gelen hücumlara karşı koydu. Milletin varlığı, bu ızdıraplar ve felaketlerle yoğrulmuştu. Bu defa yine anavatan topraklarından parçalar ve Türk istikbalinin hatimesini teşkil edecek surette Boğazlar'da üsler isteniyor (...) Büyük vatanperver Namık Kemal'in sesi bugünün parola-sıdır: Kalkın Ey... Ehl-i Vatan!.. Mücadele başlıyor. Ve başlamak lazımdır. Çünkü en azgın ve insafsız bir propagandanın Türk vatandaşlarının ruhuna her gün yıkıcı, yeis verici, ümit kırıcı bir propaganda zehrini dökmesine müsaade edemeyiz. Bir vatan sahibi olmak, bu vatanın içinde hür ve müstakil yaşamak isteyen her Türk bu propagandaya karşı koymaya mecburdur (...) Bunları susturmak için, cevap hükûmete düşmez. Söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır" demesi üzerine, bir gün sonra, tek parti devrinin meşhur matbuat hadisesi olan *Tan* baskını gerçekleşmiştir. 1948'den sonra Demokrat Parti'ye karşı *Ulus* gazetesinde çok sert bir muhalefet sürdüren Hüseyin Cahit, yetmiş dokuz yaşında yirmi altı ay mahkûmiyet kararıyla içeri alınmış, bu kararın basında büyük gürültü kopması üzerine üç buçuk ay sonra serbest bırakılmıştır.

Servet-i Fünûn edebiyatı içinde kalem oynatarak yazı hayatına başlayan Hüseyin Cahit'in gerek polemikçiliği gerek siyasi kariyeri dolayısıyla edebiyatçı yanı silik kalmıştır. Onun, bir diğer

önemli faaliyeti, çeşitli Batı dillerinden edebiyat, tarih, felsefe, eğitim ve sair konulardaki 26 bin sayfaya ulaşan tercümeleriyle fikir ve edebiyat tarihimize yaptığı katkılardır. Mesela bu çeviriler arasında, umumi Türk tarihçiliğinin klasik kaynaklarından sayılan, Joseph de Guignes'den, *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sâir Batı Tatarlarının Târih-i Umûmîsi* adıyla çevirip 1923-1925 arasında neşrettiği sekiz ciltlik ve Leone Caetani'den *İslâm Târîhi* adıyla çevirip 1924-1927 arasında neşrettiği on ciltlik büyük eserler olduğu gibi, Adolf Hitler'den 1940'ta *Kavgam* adıyla çevirdiği siyasi ve ideolojik hatırat da yer almaktadır. Ayrıca 1903'te Pierre Loti'nin *İzlanda Balıkçısı*, 1906'da Leon Marilie'den *Hürriyet-i Vicdan*, 1924'te Emile Durkheim'dan *Din Hayatının İbtidâî Şekilleri*, 1936'da Anatole France'tan *Allahlar Susamışlardı*, 1947'de Arthur Koestler'den *Sovyet Efsanesi ve Hakikat: Kızıl Rusya'nın İç Yüzü* adlı kitapları dilimize kazandırmıştır.

Polemikleri ve muhalif kimliğiyle basın tarihimizde önemli bir yer edinen Hüseyin Cahit, ömrü boyunca epey yekûn tutan pek çok alandaki yazı çalışmaları sayesinde, S. Coşar'dan öğrendiğimize göre, öldüğü zaman karikatürist Necmi Rıza tarafından hatirasına ağlayan bir dolma kalem çizimiyle uğurlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	13
-------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM ESTETİK (HİKMET-İ BEDAYİ)

Hikmet-i Bedayie Dair 1 (Şive, Zevk)	25
Hikmet-i Bedayie Dair 2 (Hikmet-i Bedayi, Hüsn)	31
Hikmet-i Bedayie Dair 3 (Mahsulat-ı Fikriye-i Beşeriye, Mahsulat-ı Tabiiye)	42
Hikmet-i Bedayie Dair 4 (Âsâr-ı Sanat Nasıl Vücuda Gelir? Emsile-i Tarihiye)	53
Hikmet-i Bedayie Dair 5 (Edebiyat-ı Cedide Menşei ve Esasları)	69
Hikmet-i Bedayie Dair 6 (On Dokuzuncu Asrın Temayülât-ı Ruhiyesi -Dekadizm-Sembolizm)	82
Hikmet-i Bedayie Dair 7	97
Hikmet-i Bedayie Dair 8 (Sanat: Menşei, Mevzuu, Gayeti, Aksamı)	106
Hikmet-i Bedayie Dair 9 (Gaye-i Hayalî [İdeal])	120
Hikmet-i Bedayie Dair 10 (Gaye-i Hayalî 2-Sanatın Ahlak ile Münasebeti)	127
Hikmet-i Bedayie Dair 11 (Gaye-i Hayalî 3-Sanatın Ahlak ile Münasebeti)	140
Hikmet-i Bedayie Dair 12 (a) (Deha)	150
Hikmet-i Bedayie Dair 12 (b) (Deha)	155
Hikmet-i Bedayie Dair 13 (Şiir).....	168
Hikmet-i Bedayie Dair 14 (Sanat ve Şiirin İstikbali 1)	177
Hikmet-i Bedayie Dair 15 (Sanat ve Şiirin İstikbali 2)	192
Hikmet-i Bedayie Dair 16 (Sanat ve Şiirin İstikbali 3)	205

İKİNCİ BÖLÜM
EDEBİYATA ETKİ EDEN DIŞ UNSURLAR

Taklit.....	217
Zevk-i Edebînin Esbab ve Suver-i Tahavvülâtı.....	223
Edebiyat ve Ahval-i İktisadiye.....	235
Edebiyat ve Ahval-i İklimiye.....	252
Edebiyat ve Mizac-ı Üdeba.....	266
Ulûm ve Fünûnun Edebiyata Tesiri.....	275
Ulûm ve Fünûnun Şiire Tesiri.....	286
Edebiyatın Ulûm ve Fünûna Tesiri.....	296
Edebiyat ve Musiki.....	305
Edebiyat ve Hukuk.....	315

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
EKLER

Ek-:1 Romanlara Dair (Bizde Hikâye)	325
Ek-:2 Romanlara Dair (Edebiyat, Haric-i Edebiyat)	337
Ek-:3 Romanlara Dair (Edebiyat ve Ahlak)	344

**Hüseyin Cahid
Yalçın**

"Taha Toros Arşivi"

ÖN SÖZ

Estetik, Grekçe “aisthesis” ya da “aisthanesthai” kelimelerinden gelir. “Aistheis”; “duyum, duyulur algı” anlamlarına gelirken “aisthanesthai” kelimesi “duyu ile algılamak” anlamında kullanılmaktadır. Buradan hareketle estetiği “duyulur algının sağladığı bilgiyle ilgili bir bilim” olarak tanımlamak mümkün.¹ “Aisthesis” kelimesini “hassasiyet” olarak anlamlandıran Suut Kemal Yetkin, estetik ilmini ise “his ilmi” olarak tanımlar.² Kelime tarihsel süreç içinde “güzelden, sanatın mahiyetinden, çeşitli sanatların tekniğinden söz eden ilim” anlamını kazanmıştır. Kelimeyi bu anlamı ile ilk kullanan kişi Alman düşünür Gottlieb Baumgarten (1714-1762)’dir. Baumgarten’e göre estetik “güzel üzerine düşünme bilimi”dir. Amacı ise bütün sanatlar için geçerli ortak yasaları araştırmaktır.

Baumgarten, bilgiyi duyuşsal ve aklî olmak üzere ikiye ayırır. Ona göre duyuşsal bilgiyi bulanık, aklî bilgiyi ise açık seçik tasavvurlarla elde ederiz. Bu iki tasavvur arasında bir de açık olduğu hâlde seçik olmayan, yani karışık tasavvurlar vardır. Bu anlamda açık ama karışık olarak duymak mümkündür. İşte Baumgarten’a göre açık ama karışık olarak duyulan bölge estetiğin alanıdır, sanatın gerçekleştiği yerdir.³ Santiello, Baumgarten’in belirlediği yeri şöyle ifade eder: “Bulanık duyumdan açık ve seçik kavrayışa geçişi sağlayan bir ara evre olan sanatsal etkinlik, aslında duyuşsal etkinliğin içinde kalmakta, ama bu etkinliğin en üstün derecesini oluşturmaktadır.”⁴

¹ İsmail Tunali, *Estetik*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 13.

² Suut Kemal Yetkin, *Estetik*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s. 1.

³ Bedrettin Cömert, *Estetik*, De ki Yay., Ankara, 2013, s. 23.

⁴ Akt.: Bedrettin Cömert, *a.g.e.*, s. 24.

“Estetik”in bir disiplin olarak ortaya çıkışı her ne kadar XVIII. yüzyıla denk düşse de bu bilimin kapsamına giren birçok sorun, daha işin başından beri araştırılmıştır. Onun için, denilebilir ki estetik düşüncenin tarihi, 2500 yıl öncesine kadar gider.⁵ Yüzyıllar boyu devam eden estetik çalışmaları Kant, Schiller, Hegel, Herbert Spencer, Jean-Marie Guyau, Benedetto Croce, Charles Lalo gibi isimlerin gayretleri ile oldukça zengin bir birikime ulaşmıştır.

Türk edebiyatında estetikle ilişkilendirilebilecek meselelere temas eden metinler, Batı düşünce dünyasında olduğu gibi her zaman vardı. Çünkü edebî metin, tabiatı gereği güzel olana yaklaşma eğilimi içindedir. Edebî metni ortaya çıkaran sanatkar bu eğilimi bildiği için güzellik meselesi üzerine düşünüyor ve bunu ifade ediyordu. Divan edebiyatında, klasik düşünce dünyamızın kendine özgü güzellik algısını yansıtacak onlarca beyite rastlayabilmek mümkündür. Ancak edebiyatçılarımızın güzele, estetik bilimi çerçevesinde yaklaşımları XIX. yüzyılın son çeyreğindedir. Halef Nas’ın ihtiyatlı tespitine göre Ahmet Mithat Efendi’nin, 16-20 Teşrinievvel 1883 tarihli “Nefaset-i Tabiiye ve Sanayi-i Nefise” başlıklı yazısı “modern sanat ontolojisinin estetik içinde bulunduğu önemli meselelerden tabiat ve sanat eseri ayırımına gitmesi” bakımından edebiyatımızdaki estetiğe dair ilk yazıdır.⁶ Bu yazıdan sonra Türk matbuatında estetiğe dair yazılar çoğalmaya başlar. Bu yazıların tamamında, klasik güzellik ilmi olan bedi’nin, güzeli izah edemeyeceği yönünde bir kanaat vardır. Abdülhalim Memduh, Sakızlı Ohannes, Tevfik Fikret, Cenap Şahabeddin, Nurettin Ferruh, Rıza Tevfik gibi bu

⁵ Moissej Kagan, *Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat*, (Çev.: Aziz Çalışlar) Altın Kitaplar Yay., İstanbul, 1982, s. 4.

⁶ Halef Nas, *Türk Edebiyatında Estetiğin Doğuşu*, Hece Yay., Ankara, 2019, s. 63-70.

konuda söz söyleyenlerin tamamında eski güzellik kaide-lerini hatta Ekrem'in güzellik anlayışını terk etme eğilimi görülür.⁷

Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Hikmet-i Bedayie Dair" üst başlığı ile on altı yazı hâlinde yayımladığı yazı dizisi Türk edebiyatında estetik meselesini bir bütünlük içinde ele alan ilk yazı dizisidir.⁸ Bu yazıların ilki 14 Nisan 1898'de *Servet-i Fünûn* dergisinin 370. sayısında, sonuncusu ise 13 Ekim 1898'de yine *Servet-i Fünûn*'un 396. sayısındadır. Bu dizinin ortaya çıkması, daha evvel Mehmet Rauf'un yazdığı bir yazı ile ilgilidir. Mehmet Rauf, 1 Eylül 1897 tarihli ilgili yazısında romanların belli şart ve kayıtlarla yükümlü olamayacağını; zamanın değişmesine bağlı olarak öne sürülecek şartların da değişip anlamsızlaşabileceğini; "tabîî, ahlakî, hayalî, hakikî" gibi ölçülerin anlamsız olduğunu, yeni eserlerin tetkikinde bu ölçülere bağlanmamak gerektiğini ifade eder.⁹ Ona göre edebî eserin başarı veya başarısızlığını yazarın maksadını takip ederek değerlendirmek daha makul bir ölçüdür:

Daima muharririn maksadı takip edilmeli, bu maksat bulunmalı bunda ne kadar muvaffak olunmuş? Bunu eda için kullanılan usûl ne derecede bir muvaffakiyet ve deha ile kullanılmış? Beyan edilen mütalaa zahmete, yazılmak zahmetine değer bir şey midir? Münekkidin vazifesi işte bu noktaları aydınlatmaktır.¹⁰

Bir eserin değerlendirilmesindeki ölçüyü bu şekilde belirleyen Mehmet Rauf, bu "nazik ve müstehil" işi bizde yapabilen bir eleştirmene rastlamadığını, "edebiyatları la-

⁷ Halef Nas, *a.g.e.*, s. 78.

⁸ Bu tespit Halef Nas'a aittir. Halef Nas, *a.g.e.*, s. 92.

⁹ Mehmet Rauf, "Romanlara Dair 1 -Bizde Hikâye-", *Servet-i Fünûn*, S. 344, s. 86-90. Mehmet Rauf'un bu yazısı için bkz.: Ek-1.

¹⁰ Mehmet Rauf, *a.g.m.*, s. 87.

zım olduğu kadar tetkik ve takip eden”, eleştirinin tarihi gelişimine vâkıf kimse bulunmadığını da ayrıca belirtir.¹¹

Mehmet Rauf’un bu yazısından sonra Hüseyin Cahit, “Edebiyat, Haric-i Edebiyat” ve “Edebiyat ve Ahlak” başlıklı iki yazı kaleme alır.¹² Bu yazılarında hem arkadaşının söylediklerini açıklamaya hem de Mehmet Rauf’un romanların hiçbir kayıt ve şarta tabi olmayacakları iddiasından hareketle: “Öyleyse *Haydut Montari* ve emsali kitaplara da *Mai ve Siyah* gibi roman diyeceğiz.” sözlerini sarf eden kişiye cevap vermeye çalışır. Hüseyin Cahit, bu iki yazısında yaptığı açıklamaların yeterli olmadığını düşünmüş olacak ki bu kitabın ortaya çıkmasını sağlayan “Hikmet-i Bedayie Dair” başlıklı yazı dizisine başlar. Dizinin ilk yazısında, Mehmet Rauf’un düşüncelerini açıklamak için yazdığı iki yazıyı biraz daha açıklamak niyetinde olduğunu belirtir.

Kimi zaman birkaç sayı fasıllarla yedi ay devam eden bu tefrika, tam da dekadalık tartışmalarının en canlı olduğu döneme denk düşer. Bu kronolojik denkliğin anlamı şudur: Hüseyin Cahit, estetiğin ne olduğunu anlatarak muarızlarına dolaylı bir cevap vermektedir. Aynı dönemde Mehmet Rauf bir koldan “Tekamül-i Tenkit” yazılarıyla tenkidin gelişimini anlatırken bir başka koldan Hüseyin Cahit, “Hikmet-i Bedayie Dair” yazıları ile *Servet-i Fünûn*’un dayandığı estetik temelleri izah etmeye çalışır.

¹¹ Mehmet Rauf, bu eksikliği gidermek için yaklaşık bir yıl sonra “Tekâmül-i Tenkit” başlıklı bir yazı dizisine başlar. Bu dizide eleştirinin tarihsel gelişimini Antik Yunan’dan başlatıp Latin edebiyatı ve Ortaçağ dönemlerindeki vaziyetini verdikten sonra, 17-18 ve 19. Yüzyıl Fransa’sındaki konumunu ele alır. Bkz.: Mehmet Rauf, *Tekâmül-i Tenkit Yazıları*, (Haz.: Halef Nas), Kriter Yay., İstanbul, 2019.

¹² Hüseyin Cahit, Romanlara Dair 2 -Edebiyat, Haric-i Edebiyat-, *Servet-i Fünûn*, S. 347, s. 135-138.; Hüseyin Cahit, Edebiyat ve Ahlak, *Servet-i Fünûn*, S. 358, s. 309. Hem Mehmet Rauf’un hem de Hüseyin Cahit’in bu yazıları için bkz.: Ek-1, Ek-2, Ek-3.

Hüseyin Cahit, serinin daha ilk yazısında amacının temelde *Servet-i Fünûn*'a yöneltilen eleştirilere cevap vermek olduğu hissettirmiştir. Şive ve zevk bahsine dair olan birinci yazıda Servet-i Fünûncular için süregelen “şiveye muhalefet” eleştirisine değinir. Mehmet Rauf'un “...Bir iptila ki insanı harap ediyor.” cümlesinin Fransız şivesi ile yazıldığı yönündeki eleştirilere karşılık olarak Mualim Naci'nin Farsça bir ibareyi andıran mısraını öne sürer. “Edebiyatı Cedide -Menşei ve Esasları-” isimli beşinci metin de *Servet-i Fünûn* savunmasını belirginleştiren yazılardandır. Hüseyin Cahit'in bu yazı dizisinde ele aldığı konular şunlardır: şive, zevk, estetiğin tarihi, güzellik, fikir ürünleri, sanat eserinin ortaya çıkma şartları, dekadizm, sembolizm, sanatın kaynağı, konusu, amacı, kısımları, gaye-i hayalî (ideal), sanatın ahlakla ilgisi, deha, şiir ve sanatın geleceği.

“Hikmet-i Bedaiye Dair” yazı dizisinde Hüseyin Cahit, birçok filozofun estetik meselelerine dair görüşlerini aktarmakla birlikte Hippolyte Taine'in görüşlerine bağlı olduğunu birçok kez açıkça ifade eder. Bütün bir *Servet-i Fünûn* neslini çok derinden etkilemiş olan Hippolyte Taine'in (1828-1893) “bütün çabası, estetik eleştiriyi, öznelikten kurtarmak onu değişmez kesin kanunlara dayandırmak idi. Bunun için de sanat eserleri hakkındaki yargılara, ilmin metotlarını uygulamak istemişti.”¹³ Taine'in felsefe eğitimini tamamladığı yıllarda bilimsel gelişmelerde baş döndürücü bir hareketlilik söz konusudur. Fizik, astronomi, biyoloji, fizyoloji ve sosyolojideki gelişmeler 19. Yüzyılın ikinci yarısını bilim çağı hâline getirir. Taine rastlantısal, sebepsiz ve gelişigüzel doğduğuna inanılan sanat eserinin “esen rüzgar gibi, belirli şartları ve değişmez yasaları” olduğuna inanır. Taine, bu anlayışını ilk önce kapalı olarak *La Fontaine ve Masalları* (1853), *Pireneler'e Gezi*

¹³ Suut Kemal Yetkin, *Estetik Doktrinler*, Bilgi Yay., Ankara, 1972, s. 212.

(1855) gibi eserlerinde daha sonra da açık ve kesin olarak *İngiliz Edebiyat Tarihi* (1864) isimli kitabının önsözünde ifade eder. 26 Ekim 1864'te Paris Güzel Sanatlar Okulu'nda, Viollet Le Duc'ün yerine estetik ve sanat tarihi profesörü olarak geçince düşüncesini bütün plastik sanatlara uygulamaya başlar. 1881'de, *Sanat Felsefesi* adıyla iki ciltte topladığı ders notları ile teorisine nihai şeklini verir. Taine'in estetik anlayışına göre bir sanat eserini anlamak istiyorsak onun meydana gelişini hazırlayan şartları bulup çıkarmak gerekir. Bu şartlar ise üç tanedir:

1. Sanat eserinin doğduğu fiziksel ve sosyal çevre,
2. Sanat eserini yaratan ırk,
3. Sanat eserinin yaratılışına tanık olan tarihsel an.¹⁴

İrk, zaman, çevre şeklinde formüle edilen bu görüşün sahibi olan Taine, edebiyatımızda Ahmet İhsan'ın 1893'te Paul Bourget'ten çevirdiği bir yazı ile tanınmaya başlar.¹⁵ Sonrasında *Servet-i Fünûn*'un tenkit sahasındaki önemli ismi Ahmet Şuayb, Taine'in hayatını, felsefesini, tarihçi kişiliğini daha ayrıntılı bir yazı dizisi ile ele alır.¹⁶ Mehmet Rauf, Taine'in münekkit kimliğine eğilir.¹⁷ Hüseyin Cahit ise elinizde tuttuğunuz bu kitap ile Taine'in estetik görüşlerini değerlendirir. Böylece Taine, edebiyatımızda birçok yönden tanınmış olur.

¹⁴ Suut Kemal Yetkin, *a.g.e.*, s. 193-195.

¹⁵ Hacer Gülşen, *Şahabettin Süleyman'ın Tenkidat-ı Edebiyelerinde Hippolyte Taine Tesiri*, Cinius Yay., İst., 2014, s. 55.

¹⁶ Bkz. Ahmed Şuayb, *Hayat ve Kitaplar*, (Haz.: Erdoğan Erbay), Çizgi Kitabevi, Konya, 2018, s.31-154.

¹⁷ Mehmet Rauf, *Tekâmül-i Tenkit Yazıları*, (Haz. Halef Nas), Kriter Yay., İstanbul, 2019. Taine'nin *Servet-i Fünûn* yazarları üzerindeki etkisi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Bilge Ercilasun, *Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkit*, MEB Yay., İstanbul, 1998.

Taine'nin estetik görüşlerini tanıtan ve hararetle savunan Hüseyin Cahit, II. Meşrutiyet'ten sonra daha çok siyasi meselelerle ilgilendiği için edebiyatçı kimliği geri planda kalmıştır. Bu eser ve daha önce hazırlamış olduğum *Kavgalarım*¹⁸ isimli eseri, Hüseyin Cahit'in gölgede kalan edebiyatçı kimliğinin -hikâyeleri ve romanları dışında teorik görüşleriyle- yeniden gündeme gelmesini sağlayacaktır diye umut ediyorum. Bu yazılar, Hüseyin Cahit'in polemikçilik dışında estetiğe vukufiyetini de gösteriyor.¹⁹ Bu metinlerin günümüz harflerine kazandırılması gerektiği konusunda kıymetli ağabeyim Tahsin Yıldırım'ın ısrarları ile metinleri aktarmaya başladım. Bu işe girişmişken *Servet-i Fünûn*'daki günümüz harflerine aktarılmayan diğer edebî yazıları yayımlamanın bütünlüğün sağlanması bakımından önemli olacağını düşündüm. Şimdilik elinizde tuttuğunuz *Estetik-Hikmet-i Bedayie Dair*- isimli bu ilk cilt ortaya çıktı. Daha sonra *Türk ve Batı Edebiyatına Dair* diye isimlendirmeyi düşündüğüm bir cilt daha hazırlayacağım.

Hüseyin Cahit'in "Hikmet-i Bedayie Dair" yazı dizisiyle bütünlük oluşturduğunu düşündüğüm üçü telif, yedisi tercüme on yazısını da bu kitabın ikinci bölümü olarak tasarladım. Bu yazılardan "Taklit" başlıklı olanı hariç tamamı "Hikmet-i Bedayie Dair"den yaklaşık üç yıl sonra yayımlanmıştır. "Taklit" isimli yazı, edebî metinlerin bir başka metinden etkilenme meselesini ele almaktadır. "Zevk-i Edebînin Esbab ve Suver-i Tahavvülatı" başlıklı ikinci yazı, edebî zevkin dönem ve kişilere göre nasıl ve niçin değiştiğini ele alıyor. Diğer yazılar ise edebiyata etki eden faktör-

¹⁸ Bkz.: Hüseyin Cahit Yalçın, *Kavgalarım*, Ötügen Yay., İstanbul, 2019.

¹⁹ Hüseyin Cahit'in "estetik"e ilgisi yıllar sonra da devam etmiş ve Finlandiyalı meşhur yazar Yrjö Hirn'in *The Origins of Art* [Güzel Sanatların Kökeni] isimli eserini Türkçeye aktarmıştır. bkz.: Yrjö Hirn, *Sana-yi-i Nefisenin Menşeleri*, (Çev. Hüseyin Cahit Yalçın), Tanin Matbaası, İstanbul, 1925., 381 s.

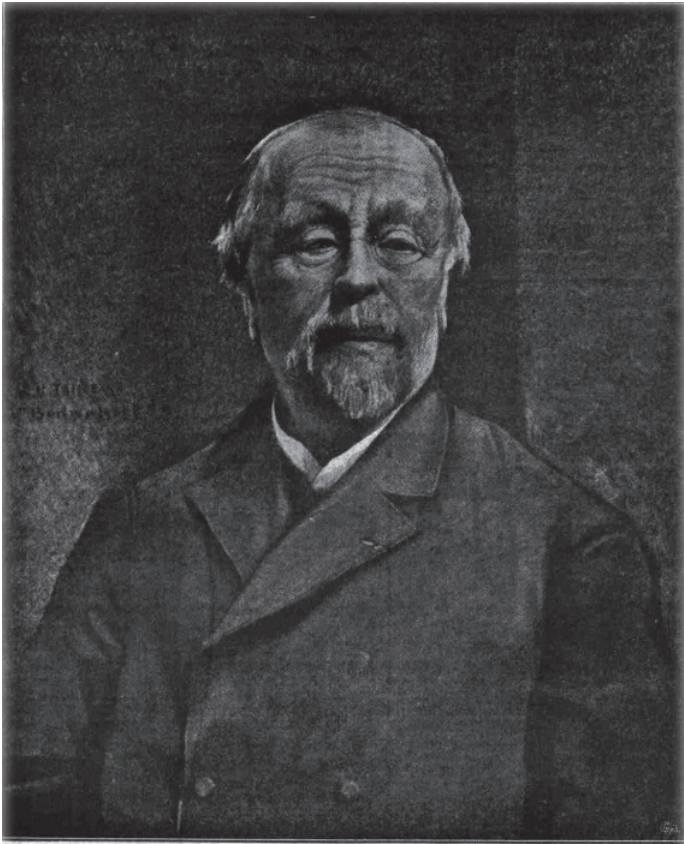
ler (iklim, mizaç) ve edebiyatın başka disiplinlerle (iktisat, hukuk, musiki) ilişkisine odaklanıyor. Geriye kalan üç yazı ise dönemin popüler meselelerinden edebiyat ve bilim ilişkisine dikkat çekiyor.

Kitabı hazırlarken orijinal diline müdahale etmedim. Günümüz okuru için yabancı sayılabilecek kelimelerin anlamlarını dipnotlarda verdim. Çeşitli özel isimlere, kişi, kurum ve olaylara dair açıklayıcı dipnotları kelime karşılıkları zaten yoğun olduğu için çok gerekli olmadığı müddetçe vermedim. Kitapta geçen tüm özel isimleri orijinal yazılışları ile dizine eklemek suretiyle kitaptan yararlanmayı kolaylaştırmayı hedefledim. Kitabın hazırlanması sırasında yardım ve teşviklerini esirgemeyen kıymetli ağabeyim Tahsin Yıldırım'a, Fransızca özel isimlerin okunması konusunda yardımını esirgemeyen değerli kardeşim Harun Ceylan'a, kıymetli editörüm Göktürk Ömer Çakır'a ve eserin yayını üstlenen Ötüken Neşriyat'a teşekkürü bir borç bilirim.

İsmail Alper KUMSAR

Düzce 2020

حکیم شہیر ایپولیت تہن

Hippolyte Taine

BİRİNCİ BÖLÜM
ESTETİK
(HİKMET-İ BEDAYİ)

HİKMET-İ BEDAYİE DAİR 1

(Şive, Zevk)

Şive, şiveye muhalefet, âsâr-ı cedide-i edebiye¹ hakkında bir vasıta-i tariz² ki her canı isteyen istimal³ ediyor. Çünkü yalnız bunu söylemekle bu eserlerin şiveye muhalif olduğunu iddia etmekle bir şey yapılmış zannolunabiliyor. Hâlbuki bundan kolay ne tasavvur edilir? Delile mukarin⁴ olmadıktan sonra her isteyen eski, yeni bütün eserleri bu kusur ile itham edebilir. Fakat iş ciddi telakki edilmek istenilirse bunun yek nazarda zannolunduğu kadar kolay olmadığı anlaşılır. Zira bir eserin şiveye mugayir olduğunu iddia etmek için evvela şivenin ne olduğunu bilmek, bunu tayin etmek lazım gelir. Şivenin ne olduğunu hakkıyla meydana çıkarmadıkça ortaya sürülecek iddialar hep mu-terizin⁵ kavlı-zatiyesinden⁶ ibaret kalmak zaruri bulunur ki bunun da hiç hükmü olmaz. Lakin şivenin ne demek olduğu bu kadar kat'i bir surette gösterilebilir mi? Bunu hakkıyla tarif kabil olur mu? Zannetmem. Birtakım kavaid-i lisaniye var ki birer mihenk gibidir; mikyas-ı harare⁷ ile havanın, mayiatın⁸ derece-i hararetini bulup tayin ettiğimiz gibi bu kavaidi elimizdeki eserlere tatbik ile doğru yahut yanlış olduğunu şüpheye mahal kalmayacak surette gösterebiliriz. Fakat şive için böyle kat'i bir düstur bulunamaz. Bunun için şiveyi de zevkte dâhil addetmek zaruri olacaktır.

---

¹âsâr-ı cedide-i edebiye: edebiyatımızın yeni eserleri ²vasıta-i tariz: alay vasıtası ³istimal (et-): kullanmak ⁴mukarin (ol-): dayanmak ⁵mu-teriz: itiraz eden ⁶kavlı-zatiye: kişisel düşünceler ⁷mikyas-ı harare: termometre ⁸mayiat: sıvılar

HİKMET-İ BEDAYİE DAİR 2

(Hikmet-i Bedayi, Hüsn)

Edebiyatımız hakkında bugün ortaya saçılan bu kadar garip mütalaalar şüphesiz fıkdan-ı malumattan¹ neşet ediyor. Filhakika âsâr-ı edebiyenin mahiyeti hakkında lisanımızda yazılmış makalat o kadar azdır ki adeta yok gibidir. Hele nedense bu gibi mübahese bizde minelkadim² şayan-ı ehemmiyet görülmemiştir. Lisan-ı Arap'ta buna dair kitaplar bulunmak gerektir. Araplar, Yunan-ı kadimin teknil³ âsâr-ı ilmiye ve hikemiyesini ahz⁴ ettikleri cihetle felsefenin bir şubesi olan ilm-i hüsn ile de iştilal etmiş olmaları lazım gelir. Mamafih Arapça bilmek iddiasında bulunanlar, hazain-i Arabiye⁵ dururken Garba müracaatı manasız bulanlar şimdiye kadar ne o yolda bir kitabı tercüme edip ortaya koydukları ne makale suretinde gazetelerde neşrettikleri cihetle bu husustaki malumatımız da kitaplarımız gibi mefkuttur⁶. Bunun içindir ki Arapça'dan tercümeleri nâkıs olmakla beraber ne kadar olsa yine bir zevk-i edebî vücuda gelmesine hizmet edebilecek bu bahislerin büsbütün fıkdanı⁷ şayan-ı teessüf bir noksan vücuda getiriyor. Bu noksan-ı zevki mazur⁸ görmekle beraber ıslahına çalışmak da elzemdir. Çünkü tesirat-ı bedayii⁹ ahz ve telakkiye hilkaten pek müsait olan tabayii¹⁰ bile kavaid ve şerait-i esasiye-i sanattan¹¹ gafil olunca

---

¹fıkdan-ı malumat: bilgi eksikliği ²minelkadim: eskiden beri ³tekmil: bütün ⁴ahz (et-): almak ⁵hazain-i Arabiye: Arap hazineleri ⁶mefkut: yok ⁷fıkdan: yokluk ⁸mazur (gör-): hoş görmek ⁹tesirat-ı bedayi: güzelliklerin etkisi ¹⁰tabayii: tabiatlar ¹¹kavaid ve şerait-i esasiye-i sanat: sanatın temel şartları ve kuralları

HİKMET-İ BEDAYİE DAİR 3

(Mahsulat-ı Fikriye-i Beşeriye, Mahsulat-ı Tabiiye)

Mahsulat-ı fikriye-i beşeriye¹ mesela bir şiiri, bir romanı, bir heykeli, bir eser-i mimariyi, mahsulat-ı tabiiye²; mesela bir ağaç bir ot gibi telakki ve mütalaa ederek ağacın, otun zuhura gelişini izah için buldukları arz ve iklim nasıl tetkik ve mütalaa olunuyorsa mahsulat-ı fikriye-i beşeriye-i anlamak için de bunların yetiştiği zaman ve mekânı nazar-ı teemmüle³ almak, yani şu iki nev' mahsulat arasında bir fark görmemek fikri ancak XIX. asr-ı maa-rifette, terrakkiyat-ı ulûm ve fûnûn⁴ ile müyesser⁵ olmuş, neşvünema⁶ bulmuştur. Bu fikrin en büyük hadimi Hippolyte Taine'dir. Geçen haftaki makalemizde bu üstadın esas mesleğinden bahsolunurken "Mahsulat-ı fikr-i beşer dahi mahsulat-ı tabiiye gibi ancak muhitleri ile izah olunabilir." denilmişti. Bahsin ehemmiyet-i azimesi derkâr⁷ olduğundan iyice anlaşılmaq için şu nokta üzerinde azıcık ısrar etmek isterim: Eskiden âsâr-ı beşeriye-i ve bilhassa âsâr-ı sanatı hiçbir sevk ve mecburiyet neticesi olmaksızın tesadüf olarak vücut bulur zannederdik. Taine bu fikirten bahsettiği sırada: "Filhakika sanatkârın kendi keyfine göre ihtira⁸ etmesi, halkın bu ihtira âsârını meyyal-i tebeddül⁹ bir zevke göre takdir eylemesi şu esen rüzgârlar gibi serbest zannolunabilirse de rüzgârların sabit ve muayyen¹⁰

¹ mahsulat-ı fikriye-i beşeriye: insan fikrinin ürünleri ² mahsulat-ı tabiiye: doğal ürünler ³ nazar-ı teemmüle (al-): göz önünde bulundurmak; etraflıca düşünmek ⁴ terrakkiyat-ı ulûm ve fûnûn: fen ve bilimin gelişmesi ⁵ müyesser: mümkün ⁶ neşvünema (bul-): gelişip büyümek ⁷ derkâr: belli; açık ⁸ ihtira: icat ⁹ meyyal-i tebeddül: dönüşüme eğilimli ¹⁰ muayyen: belirli

HİKMET-İ BEDAYİE DAİR 4

(Âsâr-ı Sanat Nasıl Vücuda Gelir? Emsile-i Tarihiye)

Takriben¹ üç bin sene evvel* Adalar Denizi² sevahil³ ve cezairinde⁴ gayet güzel ve zeki bir ırkın zuhuru görülür ki mensubiyeti, hayatı büsbütün yeni bir surette telakki ediyorlardı. Hintliler, Mısırlılar gibi büyük müessesat-ı diniye⁵ içinde yahut Asuriler, İranılar gibi büyük bir teşekkül-i içtimai⁶ altında kendilerini ezecekleri yerde “site” namını verdikleri küçük küçük şehirler teşkil ettiler. Bu sitelerden her biri, diğer bir şehir daha tesis edebilir. Ve bu yeni belde serbest bulunurdu. Şu suretle bahr-i sefid⁷ sevahilinde birçok mamureler⁸ vücuda gelmişti.

Bu mamurede oturanlar geçinmek için çalışmaya mecbur değildiler. Bu vazifeyi haraçgüzarlar⁹ ifa eder. Hizmetlerini de esirler görürlerdi. En fakirinin hiç olmazsa bir esiri vardı. Zaten bu hizmet pek külfetli değildi. Cüzi bir şeyle tagaddi¹⁰ ederler, esvap¹¹ namına kısa bir gömlekle büyük bir manto kullanırlardı. Hanelerini yalnız içinde uyumak noktasından nazar-ı ehemmiyete aldıkları için dar inşa ederler, hiç tahkim etmezlerdi. Bir yatak, iki üç testi... İşte en esaslı esas-ı beytiyeleri¹²...

Herkes mamurede serbest ve kendisine hâkimdi. Kendi hükkâmını¹³, memurîn-i ruhaniyesini¹⁴ kendisi intihap¹⁵ ederdi. Bu iki vazife için intihap olunmak hakkına

---

¹takriben: yaklaşık *Philosophie de l'art, t. , ... 73. [HCY] ²Adalar Denizi: Ege Denizi ³sevahil: sahiller ⁴cezair: adalar ⁵müessesat-ı diniye: dini kurumlar ⁶teşekkül-i içtimai: sosyal yapılar ⁷bahr-i sefid: Akdeniz ⁸mamure: şehir ⁹haraçgüzar: haraç veren ¹⁰tagaddi (et-): beslenmek ¹¹esvap: giysi ¹²esas-ı beytiye: ev eşyaları ¹³hükkâm: hâkimler ¹⁴memurîn-i ruhaniye: din görevlileri ¹⁵intihap (et-): seçmek

HİKMET-İ BEDAYİE DAİR 5

(Edebiyat-ı Cedide Menşei ve Esasları)

On dokuzuncu asr-ı medeniyetin en mühim keşfiyat-ı ilmiye-i esasiyesinden biri, gerek âlem-i maddiyatta, gerek âlem-i maneviyatta hiçbir hadisenin birdenbire, saika-i tesadüfle¹ vücut bulamayıp mutlaka evvelden beri mevcut hafî,² celî,³ büyük, küçük birtakım sebeplerin bir netice-i zarurîyesi olarak vukua geldiği hakkındaki kanun-ı umumidir. Bu kanunun, hususiyle ulûm-ı ahlakiye ve siyasiyeye tatbiki ulûm-ı mezkûrenin⁴ revîşini⁵ bütün bütün tebdil ile ehemmiyetini fevkalade tezyid⁶ eylemiştir. Tarihin, edebiyatın ve alelumum sanatın vücudu izah olunmak için bir ırkın temayülât-ı iptidaiyesinden⁷ başlanarak iklim münasebetiyle hadisat-ı tabiiyenin⁸ tesîrinden, bu tesirat sebebiyle tevellüd⁹ eden efkâr ü ahlakın müessesat-ı dîniye ve siyasiye üzerindeki nüfuzuna kadar bilcümle vakayi birbirine rabteden zincirin halakat-ı müteaddidesi¹⁰ tayin ve irae¹¹ olunur. Filhakika bir devrin vakayi-i azime-i esasiyesi¹² her cihete icra-yı tesir etmekten hâlî¹³ kaldığından bir kavmin mesela edebiyatından bahsolunacağı zaman -eğer ciddi bir tetkik icra edilmek istenebiliyorsa-zevahir-i vakayi¹⁴ altında muhtefi¹⁵ leddünniyat-ı esbaba¹⁶

---

¹saika-i tesadüf: tesadüfi sebepler ²hafî: gizli ³celî: açık ⁴ulûm-ı mezkûre: bahsi geçen ilimler ⁵revîş: yol; yöntem; tarz ⁶tezyid (eyle-): artırmak ⁷temayülât-ı iptidaiye: ilkel eğilimler ⁸hadisat-ı tabiiyye: doğal olaylar ⁹tevellüd (et-): doğmak; ortaya çıkmak ¹⁰halakat-ı müteaddide: birçok halkalar ¹¹irae (olun-): gösterilmek ¹²vakayi-i azime-i esasiye: esas büyük olaylar ¹³hâlî (kal-): uzak durmak ¹⁴zevahir-i vakayi: görünen olaylar ¹⁵muhtefi: gizli ¹⁶leddünniyat-ı esbab: gizli sebepler

HİKMET-İ BEDAYİE DAİR 6

(On Dokuzuncu Asrın Temayülat-ı Ruhîyesi

-Dekadizm-Sembolizm)

Edebiyatın ve alelumum¹ sanatın, derununda yetiştği heyet-i içtimaiyenin efkâr ve ahlakından teesüryab-ı husûl² olduğu bahsini terk etmeden evvel Fransa'daki Dekadizm ve Sembolizm mesleklerinin suret-i zuhurunu³ teşrih ve izah etmeyi münasip gördüm. Çünkü edebiyat-ı hazıramızla bu meslekler arasında bir irtibat bulunduğu iddia edilmektedir. Geçen makalede, edebiyat-ı cedidenin menşei ve esasları, heyet-i içtimaiyemizin tahavvülat-ı medenîyesinde⁴ taharri⁵ olunduğu gibi bu Dekadizm ve Sembolizm fikirlerini de Fransızların ahlak ve âdâtında aramak iktiza ediyor⁶.

Fransa'da 1789 vakası, âsâr-ı maziye ile âsâr-ı hazıra beyninde dehşetli bir uçurum açmıştır. Bir devrin vakayî-i azimesi⁷, merakiz-i cereyanına⁸ uğrayan her şeye vâsi ve kati⁹ bir tesir icra eder. Bunun için o esnada heyet-i

---

¹alelumum: genel olarak ²teesüryab-ı husûl (ol-): etkilenererek meydana gelmek ³suret-i zuhur: ortaya çıkış şekli ⁴tahavvülat-ı medenîye: medeni dönüşüm ⁵taharri (olun-): araştırılmak ⁶Mütalaat-ı atiyenin [aşağıdaki değerlendirmelerin] en mühim kısımları Paul Bourget'in "Ahval-i Ruhiye-i Muasırın Hakkında Tecarib-i Kalemiye" ve "Yeni Tecarib-i Kalemiye" namındaki eserlerinden iktifat edildiği [derlendiği] gibi aksam-ı sairesi için de *Larousse* ansiklopedisi ile Léon Deschamps, Adolphe Brisson, Louis De Saint-Jacques ve Adolphe Retté'nin resail-i muhtelifedeki makalelerine müracaat olunmuştur. [HCY] ⁷vakayî-i azime: büyük olaylar ⁸merakiz-i cereyan: akımın merkezleri ⁹vâsi ve kati: geniş ve kesin

DİZİN

A

- A. Nadir 76, 78, 325
Abdülhalim Memduh 14
Abel Hermant 319
Adolphe Brisson 82
Adolphe Retté 82
Ahmet Kemal 76
Ahmet Mithat 14, 77
Ahmet Şuayb 18
Aischylos 217
Albert de Haller (Albrecht von Haller) 153
Alceus (Midillili Alceus; fr. Alcéé de Mytiléne) 220
Alexandre Dumas Fils 240
Alexandre Dumas-zade 321, 322
Alfieri (Vittorio Alfieri) 66
Alfred de Vigny 259, 319
Ali Kemal 26, 79, 80, 81, 149
Almanya 64, 66, 165, 221, 255, 317
Amerika 46, 229, 240, 264, 276
Anatol Baju 95
Andre Chenier 292, 295
Aristo 32, 33, 34, 153, 200
Astra 238
Âşık Garip 173
Âşık Kerem 173
Auber (Daniel François Auber) 312
Augustin Thierry 101

B

- Bach (Johann Sebastian Bach) 184
Balzac (Honoré de Balzac) 66, 132, 134, 135, 142, 143, 241, 343
Barbier (Auguste Barbier) 222
Baron Hulot 143
Baudelaire 103, 222
Baumgarten (Alexander Gottlieb Baumgarten) 13, 32, 35
Bayle (Pierre Bayle) 237
Bazin (René Bazin) 327
Beaumarchais (Pierre Beaumarchais) 312
Bedrettin Cömert 13
Beethoven (Ludwig van Beethoven) 66, 200, 307
Bellay (Joachim du Bellay) 258
Benedetto Croce 14
Ben Jonson 39
Berlioz (Hector Berlioz) 184, 191, 305
Bernardin de Saint-Pierre 238
Bette Abla 143
Birinci Napolyon 321
Bir Münasebet 335
Bir Ölünün Defteri 336
Boileau (Nicolas Boileau) 36, 63, 191, 220, 221
Boisseau (Alfred Boisseau) 258
Bourget (Paul Bourget) 18, 80, 81, 82, 327, 331, 332
Bousset (Jacques-Bénigne Bossuet) 63, 267
Britanya Kıtası 263
Buckle (Henry Thomas Buckle) 257
Buffon (Georges-Louis Leclerc Comte de Buffon) 152, 275

Büyük Ada 104
Byron (Lord Byron-George Gor- don Byron) 66, 133, 190, 199, 219, 221

C - Ç

Calderon (Pedro Calderón de la Barca) 221
Calypso Adası 260
Camille Lemonnier 329
Campistron (Jean Galbert de Campistron) 221
Candide 262
Carlyle (Thomas Carlyle) 101
Catullus (Gaius Valerius Catullus) 220
Cenap Şahabeddin 14, 76-78
Cenevre 260, 307
Cervantes 123
César Birotteau 241
Chamfort (Nicolas Chamfort) 270
Chanson de Roland 146
Chênédollé (Charles-Julien Lioult de Chênédollé) 294
Charles Lalo 14
Chateaubriand (Vicomte de Chateaubriand) 66, 83, 104, 221, 248
Cherry 326
Chopin (Frédéric Chopin) 184
Çiçero 220
Colbert (Jean-Baptiste Colbert) 236
Comte de Maistre (Joseph de Maistre) 248
Condillac (Étienne Bonnot de Condillac) 269
Cooper (James Fenimore Cooper) 66
Corneille (Pierre Corneille) 63, 135, 147, 220-221, 247, 269
Couerbe (Jean-Pierre Couerbe) 165
Cromvell (Oliver Cromvell) 143
Cuvier (Georges Cuvier) 301
Cyrano de Bergerac 299, 301
Çamlıca 332

D

Dalambert (Jean le Rond d'Alambert) 248
Darwin 44-48, 178, 182, 260, 294
Daudet (Alphonse Daudet) 332
De La Fontaine (Jean de La Fontaine) 63, 120, 202, 220, 252, 259, 301
De Lubac (Henri de Lubac) 303
Defoe (Daniel Defoe) 123
Denner (Balthasar Denner) 110
Descartes 34, 202, 269, 300-301, 303
Destouches (Philippe Néricault Destouches) 221
Dickens (Charles Dickens) 271, 343
Diderot 218, 248, 260, 270, 278, 303
Dimağ ve Müfekkire 151
Dimosthenis 220
Diphilus 220
Don Kışot 123, 132-133
Dördüncü Henry 237, 258
Du Ryer (Pierre du Ryer) 221
Düğün 336
Dumazade 87

E

- Edebiyat-ı Hakikiye Dersleri* 80
 Edmond de Goncourt 259, 272
 Ekrem (Recaizade Mahmud Ekrem) 15, 74-76
Elem Çiçekleri 103
 Ernest Feydeau (Ernest-Aimé Feydeau) 348
 Eugène Véron 28, 106, 119, 152
Eugenie Grandet 132, 135
 Euripides 217, 220

F

- Faik Ali [Faik Ali Ozansoy] 77
 Faquet (Emile Faquet)
 Faust 65
Felsefe-i Sanat
 Fenelon 221, 259-260
 Fermat (Pierre de Fermat) 300
 Feuillet (Octave Feuillet) 327
 Flandre Kitası 253
 Flaubert (Gustave Flaubert) 103, 132, 208, 265, 306, 309
 Fontenelle (Bernard le Bovier de Fontenelle) 237, 248
 France (Anatole France) 98
 Franklin (Benjamin Franklin) 276
 Fremy (Fremy Edmond) 165
 Froissart (Jean Froissart) 220
 Fuerbach (Ludwig Fuerbach) 165
 Fuzuli 191

G

- Gaskonya Havzası 258
 Gaulois (Galyalılar) 220
 General Rapp 164
 Geoffroix Vassenty 204
 George Sand 135, 307, 320, 343
 Gerrit Dou 163
Gil Blas (Gil Blas de Santillane) 123
 Gluck (Christoph Willibald Gluck) 314
 Goethe (Johann Wolfgang von Goethe) 66, 135, 199, 201
 Goncourd biraderler (Goncourd kardeşler) 103, 338
Görenek 322
 Gounod (Charles Gounod) 189
Gürcü Kızı 337
 Guyau (Jean-Marie Guyau) 14, 148, 177

H

- H. Nazım 76
 Halef Nas 14-16, 18
 Halid Ziya Bey (Halid Ziya Uşaklıgil) 76
 Hallwich (Hermann Hallwich) 204
 Hâmid (Abdülhak Hâmid Tarhan) 75
 Hamlet 142
 Handel (George Frideric Handel) 184
 Harpagon 342
 Harun Ceylan 20
 Haydn (Joseph Haydn) 184, 190-191
Haydut Montari 16, 327

- Hegel (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) 14, 32, 119, 154, 156-157
 Heine (Heinrich Heine) 66
 Helvétius (Claude Adrien Helvétius) 153, 303
 Henry Monnier 131
 Herakles 200
 Herbert Spencer 14, 148, 184, 227
 Herodot 56
 Homeros 56, 155, 184, 217, 220-221
 Horace 220
 Hüseyin Daniş (Hüseyin Daniş Pedram) 77
 Hüseyin Suat 76, 191
 Hutcheson (Francis Hutcheson) 32, 34-35
 Huysmans (Joris-Karl Huysmans) 327

I-İ

- Isparta 55-56
 İbrahim Cehdî 77
 İbsen 329
 İhtiyar Kız (*Vieille Fille*) 132
 İkdâm 26, 79-80, 149
 İkinci Katerina 270
 İlyada 206
 İngiliz Edebiyatı Tarihi 241
 İngiltere 34, 39, 44, 64, 66, 98, 136, 143, 221, 257, 260, 317
 İngiltere Tarih-i Medeniyeti Medhali 257
 Iphigenia 135
 İskoçya 35, 61
 İslam Bey 74
 İsmail Safa 76, 78
 İsmail Tunalı 13
 İspanya 64, 134, 136, 221
 İtalya 43, 66, 311

J

- Jacques 82, 248, 259-260, 262, 269-270, 306, 317, 320
 Jean Ajalbert 319
 Jean Grave 319
 Jean Marie Guyau 177
 Jean-Baptiste Dubos 153
 Jean-Jacques Rousseau 317
 Joinville (Jean de Joinville) 220
 Joseph de Maistre 259, 318
 Jurnal 80

K

- Keats (John Keats) 287
 Kant (Immanuel Kant) 14, 32, 35, 154, 166-167
 Kavgalarım 19, 81, 149
 Kıbrıs 260
 Kırım Harbi 72
 Kıskaç 322
 Korsika 260
 Köy Hekimi 135

L

- La Dame Aux Camelias (Kamelyalı Kadın)* 326
 La Fontaine 17, 63, 202, 220, 252, 259, 301
La Fontaine ve Masalları 17
 Lamarck 45
 Lamartine (Alphonse de Lamartine) 151, 260, 290-292, 311
 Lamennais (Hugues Felicité Robert de Lamennais) 36
 Laplace (Pierre-Simon Laplace) 204
Larousse 82, 151
 Lassaigue (Jean Louis Lassaigue) 165
 Lavoisier (Antoine Lavoisier) 275
 Le Sage (Alain René Le Sage) 123
 Leconte de Lisle 212-213
 Leibniz (Gottfried Leibniz) 35
 Lemaitre (Jules Lemaitre) 327
 Léon Deschamps 82
 Liszt (Franz Liszt) 307
 Lizbon 262
 Lord Byron 133, 190, 221
 Louis De Saint-Jacques 82
 Louis Pardi 66
 Louvre Müzesi 110
 Lucien Descaves 319
 Lucretius 211, 220, 292
Lucrezia Borgia 272
Lügat-ı Felsefiye 153

M

- Macbeth 142
 Madam De Stael 83
Madam Gervaisais 103
Madame Bovary 265
 Madame de La Fayette 343
 Madame de Maintenon 236
 Madame de Sévigné 63
 Madame de Stael 83
 Madame Marya Cheliga 322
 Maeterlinck 329
Mahkûmun Son Günü 319
Mai ve Siyah 16, 76, 337
 Maillat (Benoît de Maillat) 45
 Malherbe (François de Malherbe) 120
 Manfred 65
Manon Lescaut 123, 269
Margerette Clue 135
 Marivaux (Pierre de Marivaux) 248
 Marlowe (Christopher Marlowe) 39, 146
Marqui Départ 135
 Marquis d'Argenson 276
Matmazel Scudéry 122
 Mauppassant 332
 Mehmet Rauf 15-18, 27, 30, 76, 336-337, 342-343
Mektep 76
 Menemenlizade Tahir Bey 76
Menkıbetü'l-A'sâr (La Légende Des Siècles) 185
 Mercier 319
Mercure de France 98
 Meyerbeer (Giacomo Meyerbeer) 312
 Michelet (Jules Michelet) 101
 Mikelanj 200
 Milton 221
Mimar Solness 329

- Minorka 260
 Mirabeau (Honoré Gabriel Riqueti de Mirabeau-Kont Mirabeau) 143
 Mirbeau (Octave Mirbeau) 270
 Moissej Kagan 14
 Moliere 63, 153, 220-221, 236, 247, 301, 321, 342
 Montaigne 220
 Montesqueui 153
 Montgolfier Biraderler 299
 Montluc (Seigneur de Montluc) 258
 Moreau (Jacques-Joseph Moreau) 160-165
 Mösyö Renard (Jules Renard) 235, 256
 Musset (Alfred de Musset) 190, 209, 219, 221, 226, 230, 286
 Musurus Paşa 72

N

- Nabizade (Nabizade Nazım) 332, 335
 Nana 326
 Napolyon 164, 201, 321
 Nedim 191
 Nefi 191
Nemide 325, 335
 Newton 153, 183, 287
Nouvelle Heloise 269, 320
 Nurettin Ferruh 14

O

- Offenbach (Jacques Offenbach) 305
 On Altıncı Louis 144
 On Dokuzuncu Louis 236
 On Dördüncü Louis 62, 125, 136, 247
 Otaheite Adası 260
 Othello 142

P

- P. Andre 32, 34-35
 Paris 18, 26, 79-80, 240, 255, 267, 271, 276, 307, 312
Paris Hakkında Notlar 307
 Parmenides 200
 Pascal (Blasie Pascal) 36, 63, 159, 300
 Pasteur 303
 Paul Adam 327
 Paul Hervieu 322
 Paul Janet 151, 160-163
 Paul Louis Courier 298
Peoetik Meditasyonlar 84
Princess 135
Philosophie de l'Art 148
Pierre et Jean 326
 Pierre Loti 261
 Pietro Mascagni 333
Pireneler'e Gezi 17
 Plautus (Titus Maccius Plautus) 220, 342
Poèmes Antiques 212
Poèmes Barbares 212
Princesse de Cleve 320
 Provence 256
 Pulci (Luigi Pulci) 219

R

- Rabelais (François Rabelais) 220, 258
 Racine 63, 83, 123, 145, 147, 190, 204, 220-221, 247, 259
 Rahip Prévost 123
 Reid (Thomas Reid) 32, 35
 Renan (Ernest Renan) 179, 182-184, 189, 318
 Rene 65
 Richardson (Samuel Richardson) 135
 Richelieu (Armand Jean du Plessis de Richelieu) 120
 Rıza Tevfik 14
Robinson Crusoe 123
 Roma 58, 84, 103, 151, 221, 292
 Ronsard (Pierre de Ronsard) 220, 258
 Roubinet 45
Rougon-Macquart 335
 Rüştü Necdet 76, 325
 Rusya 64

S-Ş

- Safvetî Ziya 76, 325
 Sainte Augustine 32, 34
 Sainte-Beuve 327
 Sakızlı Ohannes 14
Sanat Felsefesi 18
 Santiello (Giovanni Santinello) 13
 Sappho 220
Scènes De La Vie Bourgeoise 131
 Schelling (Friedrich Schelling) 32, 35
 Schiller 14, 199
 Schopenhauer 87
 Schumann (Robert Schumann) 184
 Scribe (Eugène Scribe)
 Sedaine (Michel-Jean Sedaine)
Sefiller
 Sénèque (Lucius Annaeus Seneca) 220
Sergüzeşt 325, 335-336
Servet-i Fünûn 15-19, 28-30, 40-41, 52, 68, 74, 76-77, 80-81, 96, 105, 119, 124, 126, 139, 149, 154, 167, 176, 191, 204, 213, 222, 234, 251, 265, 274, 285, 295, 304, 314, 322, 336, 343, 350
 Şeyh Galip 191
Seyyie-i Tesamüh 335
 Sezai Bey (Sami Paşazade Sezai) 76
 Shakespeare (William Shakespeare 1564-1616) 39, 123, 134, 142-143, 145-147, 184, 190, 217-218, 221, 271, 305, 343
 Sicilya 56, 61
 Sîret (Hüseyin Siret Özsever) 76
 Sokrat
 Sophokles 200, 217, 220
 Sorbonne 73
 Spiritüalizm 86
 Stendhal
 Stephane Mallerme 96
 Süleyman Nesip 76
 Sully Prudhomme 209-211, 260, 287, 289-290
 Suut Kemal Yetkin 13, 17-18
 Şampanya (Champagne) 157, 254

T

- Tabiat Hakkında Tetkikat* 270
 Tahsin Yıldırım 19-20
 Taine (Hippolyte Taine) 17-19, 21, 37-39, 41-42, 44, 48, 51, 67, 70, 87, 97, 99, 101-102, 107-108, 116, 119, 139, 141, 148, 157-158, 166, 241, 252, 256-257, 272, 307, 317, 327, 338, 348
Takvim-i Vekayi 73
Talîm-i Edebiyat 74
 Tanzimat Fermanı 70
Tecrübi Roman 328
Terbiye-i İhtisasperestane 103
Tercüman-ı Hakikat 77
 Tevfik Fikret 14, 76-77, 191
 Théodore de Banville 305
 Théophile Gautier 96, 222, 348
 Titus Livius 220

V

- Vacherot (Étienne Vacherot) 159
 Van Dyck (Anthony Van Dyck) 110
 Vaterlo Muharebesi 201
 Vauvenargues (Luc de Clapiers) 269
Venus De Milo 183
 Verdi (Giuseppe Verdi) 66
 Vergilius 184, 217, 220-221, 334
 Versailles 276
 Vicomte de Bonald (Louis de Bonald) 248
 Victor Hugo 104, 133, 190-191, 208-209, 221, 259, 272, 288, 292, 305, 307, 319
 Viollet Le Duc 18
 Voj Dağları 253
 Voltaire 83, 87, 147, 153, 204, 219, 248, 262, 267, 269-270, 278-279, 316

W

- Wagner (Richard Wagner) 305, 313
 Walter Scott 132
 Weber (Carl Maria Friedrich Ernst von Weber) 66
 Werther 65, 133
 Wolff (Christian Wolff) 35

Y-Z

- Yunanistan 51, 57, 133, 136, 178, 181
 Zola (Emile Zola) 80, 99, 233, 327-332, 335